

SÖRMLANDSLÅTEN

Medlemstidning för Södermanlands Spelmansförbund Nr 4 2004

Sörmlandsläten

4/2004

Medlemstidning för

Södermanlands

Spelmansförbund

c/o Annelie Sandell

Tegvägen 46, 175 53 Järfälla

postgiro 12 24 74-0

org.nr :818500-9233

Ansvarig utgivare Torsten Gau

Redaktör Ingemar Skoglund

Tel 08-550 97320

Johansvägen 16

151 39 Södertälje

e-post:

ingemar.skoglund@telia.com

Styrelseledamöter:

Ordförande: Torsten Gau

016-42 00 70

Vice ordf. Christina Frohm

08-85 26 69

Kassör: Annelie Sandell

08-580 34718

Sekreterare: Gunnar Nordlinder

08-89 91 80

Ledamöter:

Bernt Olsson

0157-206 36

Birgitta Stenberg

08-550 415 53

Leif Wallin

016-212 90

Ersättare:

Lars Garén

0158-267 54

Jenny Tidman

0157-214 48

Försäkringar/medl.register:

Lennart Nordin

0155-26 64 11

Stugfogde:

Erik Andersson

0157-60705

Innehåll

- Sid. 1 **Ordföranden har ordet**
- 2 **Han öppnade våra ögon**
Arne Blomberg
- 3 **Solospel i pressat läge**
Anita Hedlund
- 4 **Vauxhallen**
Bernt Olsson
- 8 **Om Växtvärk och dess följder..**
Henry Sjöberg
- 10 **Lussesång och Staffansgång**
Christina Fröhm
- 12 **En kväll med Yngves ättlingar**
Anita Hedlund

Omslag sid 3 Gnestastämman 2005

Omslagsbild.

Henry och Iréne Sjöberg dansar
slängpolska

Foto: Spelmansförbundets
arkiv

Manusstopp nr 1/2005

10 januari

Vill ni veta mer om vad som händer i Spelmansförbundet så titta på vår hemsida! Adress? Sök på: Södermanlands Spelmansförbund
Glöm inte att meddela Leif Wallin om era träffar och stämmor!

Ordföranden har ordet

Vår hedersmedlem Henry Sjöberg har lämnat oss. Det är en förlust för förbundet, och vi som kommit Henry nära känner en stor saknad.

Personligt var jag och Henry barn- och ungdomskamrater, vi bodde på samma gata i Södertälje, började dansa i ett nybildat folkdanslag redan i början på 40-talet. Vi fick vara med om många dansuppvisningar runt om i Södermanland och stockholmstrakten. Henry började så småningom att forska i de folkliga danserna, det blev hans kall och yrke. Han har betytt mycket för förbundet, satt många år i styrelsen, redaktör för Sörmlandslåten och mycket, mycket mera. Våra tankar går till Iréne och barnen med familjer.

Hösten har kommit och arbetet i styrelsen är i full gång. Ny a utgåvor av musik planeras inför jubileumsåret 2005 då vi fyller 80 år. Kursverksamheten börjar ta fart, planer finns för vårens kurser.

Julen närmar sig med stormsteg vilket betyder förhoppningsvis en mängd spelningar på alla julmarknader så var flitiga och spela mycket!

Vi i styrelsen är mottagliga för idéer från er så hör av er. Vi smittas gärna av idévirus.

Detta är den sista Sörmlandslåten för i år. Jag vill därför önska er alla **en god jul och ett gott nytt spel- och dansår.**

Torsten

Hedra Henry genom att stödja utgivningen av hans sista bok!

Henry Sjöberg

* 31 oktober 1928
har lämnat oss
den 6 september 2004

I R É N E
CLAS ANNIKA
Emma Joakim
MIKAEL MADELEIN
Linnea Matilda
PETER KRISTINA
Sebastian Oliwer

Begravningen har ägt rum i stillhet. Den som vill hedra Henrys minne kan stödja utgivningen av hans bok om den folkliga dansen, SFD pg 14573-0. Minneskonsert kommer att anordnas senare under hösten. Annonser kommer.

Henry Sjöbergs begravning skedde i kretsen av hans närmaste. Christina Frohm spelade en koral och en polska som en sista hälsning. Alla vi andra som vill hedra minnet av Henry och hans gärning kan göra det genom att stödja utgivningen av hans bok om den folkliga dansen. Sätt in ett belopp på : **Samarbetsnämnden för Folklig Dans postgiro 14573-0** så hedrar du Henry på ett dubbelt sätt!

Arne Blomberg:

Han öppnade våra ögon

Dansare och spelmän har sorg - Henry Sjöberg har avlidit och en märklig livsgärning har avslutats.

Vi lärde känna varandra redan på 1950-talet. Henry var ledare för SGU Folkdanslag i Södertälje och jag var en tid en av lagets spelmän. Det var Daldans, Skrällåt och Vingåkersdans som förenade oss, men Henry var undrande över repertoaren – var det detta som tidigare generationer verkligen hade dansat, det stämde inte alls med vad gamla människor berättade.

Forskaren Ernst Klein hade redan på 20-talet börjat skilja på *folkdans* (= folkdanslagens repertoar av gruppdanser, till stor del konstruerade för scenen) och *folklig dans* (= danser som verkligen dansats av folket).

Med denna insikt började Henrys stora livsgärning. Han intervjuade gamla människor och upptecknade deras danser. Med entusiasm förmådde han dansare att pröva dessa och många upplevde en ny och djupare dansglädje. Även spelmännen vaknade till – nu kunde man ju använda sin vanliga repertoar och behövde inte tråla med fastställda melodier.

Intresset för folklig dans spreds över landet under 1960- och 70-talen och Henry Sjöberg for land och rike runt för att hålla danskurser. Tusentals dansare – och spelmän – blev hans elever och vänner.

Henry tog en rad initiativ och blev djupt engagerad i mycket. Folklig dans blev ett godkänt ämne för studiecirklar och cirkelledare utbildades vid särskilda kompetenskurser. Svensk Folkdansensemble skapades och Danshögskolan tog upp folklig dans som ämne och kursinriktning och på Dansmuseet inrättades en särskild avdelning – givetvis med Henry som forskare och tjänsteman.

1965 blev Henry medlem i Södermanlands Spelmansförbund. Jag vill minnas att han hållit ett anförande om den sörmländska dansen och spelmansförbundets ordförande Gustaf Wetter gjorde honom omgående till medlem – utan att behöva betala medlemsavgift (för att han skulle fortsätta vara medlem, förklarade Gustaf senare för styrelsen). Henry såg alltid dans och musik som en enhet och blev en entusiastisk medlem i förbundet och snart även i förbundsstyrelsen.

Medlemsbladet Sörmlandslåten startades 1968 och blev ett viktigt forum för Henrys tankar och för hans uppteckningar. Temanumren under 1970-talet om olika folkliga dansformer väckte intresse långt utanför Sörmland och förbundet fick många nya medlemmar. Gemensamma kurser för dansare och spelmän lockade hundratals deltagare, jag minns med välbehag myllret av unga entusiaster från de båda – tidigare skilda – lägren. Många spelmän började dansa och flera dansare grep efter fioler eller andra instrument – så ock både Henry och Irene Sjöberg, åtminstone för en tid...

För sin omfattande gärning har Henry fått flera utmärkelser och han belönades tidigt med Södermanlands Spelmansförbunds guldmärke och titeln hedersledamot.

Samarbetsnämnden för folklig dans anordnade hösten 2003 ett seminarium för att fira Henrys 75-årsdag. Där utlystes det kommande året som ett år med kurser och seminarier för folkdansens vitalisering i Sverige under parollen *I Henry Sjöbergs anda*. Henrys manus om den sörmländska dansen blev klart under våren och boken *Dans i lustgården* beräknas utkomma i början av nästa år.

Vännen Henry gav upp sin egen anda i slutet av jubileumsåret. Jag och hans tusentals vänner runt landet och i många andra länder sörjer honom djupt. Vi saknar honom som människa och vän, som idégivare och inspiratör, som upptecknare och folkdansforskare.

Hans verk är bestående; många av hans elever är idag pedagoger och forskare, den folkliga dansen har många utövare och vänner och hans tankar och idéer har blivit allmänt kända och accepterade.

Ernst Kleins tankar från 1920-talet fick ingen spridning förrän Henry Sjöberg i grunden förändrade synen på folkdansens i Sverige.

Det var han som öppnade våra ögon!

Solospel i pressat läge

Anita Hedlund

Ett sätt att mäta sina krafter som spelman är, som bekant, att ställa sig framför en jury och spela upp. Den möjligheten finns en gång om året, vid zornmärkesuppspelningarna som arrangeras någonstans i Sverige. Men kan det utveckla en spelman att spela upp för en jury av erfarna spelmän utan att en utmärkelse hägrar? Bara på hemmaplan få prova på och efteråt få prata igenom sitt spel med juryn? Det frågade sig Christina Frohm, själv medlem i Zorn-juryn, och bjöd in till kurs vid hembygdsgården i Malmköping.

Flera än de tio kursdeltagare som kunde tas emot, anmälde sitt intresse. De flesta hade redan provat på att stå framför Zorn-juryn, andra gick genom denna eklut för första gången. Yngst bland deltagarna var Agnes Odén från Härad, 18 år, och äldst Birger Meijer från Gnesta, 79 år.

I juryn satt förutom Christina själv, Leif Johansson från Gnesta, själv riksspelman sedan många år, och Tony Wrethling riksspelman från Gästrikland, som i somras satt som lokal representant i Zorn-juryn.

Alla kursdeltagare fick spela upp tre eller fyra låtar och fick så småningom juryns synpunkter på sitt spel. Framåt kvällen dök en bukett riktigt goda och erfarna dansare upp, och varje kursdeltagare fick spela ett litet danspass solo. Att spela solo till dans är värdefullt för en spelman som vill utveckla sitt spel, och i utvärderingen dök frågan upp, om man inte vid nästa kurs skulle kunna få öva att spela till dans också under dagen. Den här gången fördrevs mellantiderna med fria arkivstudier, där Arne Blomberg fanns till hands för vägledning. Dessutom samspel i olika konstellationer i Gustaf Wetter-stugans sal, hela dagen lång.

Mellan middagen och kvällens dans spelade Tony Wrethling vilda gästrike-låtar och berättade om dokumentation av dans och spel i Gästrikland.

Även juryns medlemmar fick spela solo till dans. Det gick också att dansa till. Och Gustafs Krog, den välkända syltan från Riksspelmansveckan, återuppstod för en dag. Alla kunde återvända hem välnärda till kropp och själ.

Agnes Odén spelar upp för juryn / foto: Calle Godani

Vauxhallen

När man år 1793 här i vårt land dryftade världshändelserna, kunde man knappast undgå att nämna vad som pågick i republiken Frankrike, där revolutionen utvecklats till ett skräckvälde. Efter summariska rättsprocesser avrättades de människor som betraktades som revolutionens fiender. I Paris skedde det på 'Endräkts-torget' i den därstädes uppställda dekapiteringsmaskinen eller 'giljotinen'. De högre ståndens förmåner hade avskaffats, det kungliga enväldet hade störtats; kungen - och senare även drottningen - blev halshuggna under året:

*O Seinens vilda strand! o blodbestänkta jord!
Behagens hemvist förr, nu höljd av eld och mord!*

Så diktade Johan Gabriel Oxenstierna, som med saknad tänkte på den franska, aristokratiska kulturens skönhet, om han än insåg att missförhållanden och vanstyre hade orsakat den stora samhällsomstörtningen.

Krigshändelserna ute i Europa kunde också diskuteras man och man emellan. Frankrike hade råkat i krig med omvärlden - Preussen och Österrike till att börja med. Det franska folket kallades under fanorna, och patriotismen växte: *Kom, fäderneslandets barn! Ärofyllda dagar randas ...*

I Sverige satt kungamakten kvar på sin tron, men den förre kungen hade mördats i en aristokratisk sammansvärjning för inte så länge sedan; politisk oro rådde och sociala motsättningar. Nog fanns det gott om samtalsämnen!

Men också när man pratade om lokala och mindre betydande händelser, kunde man kan-

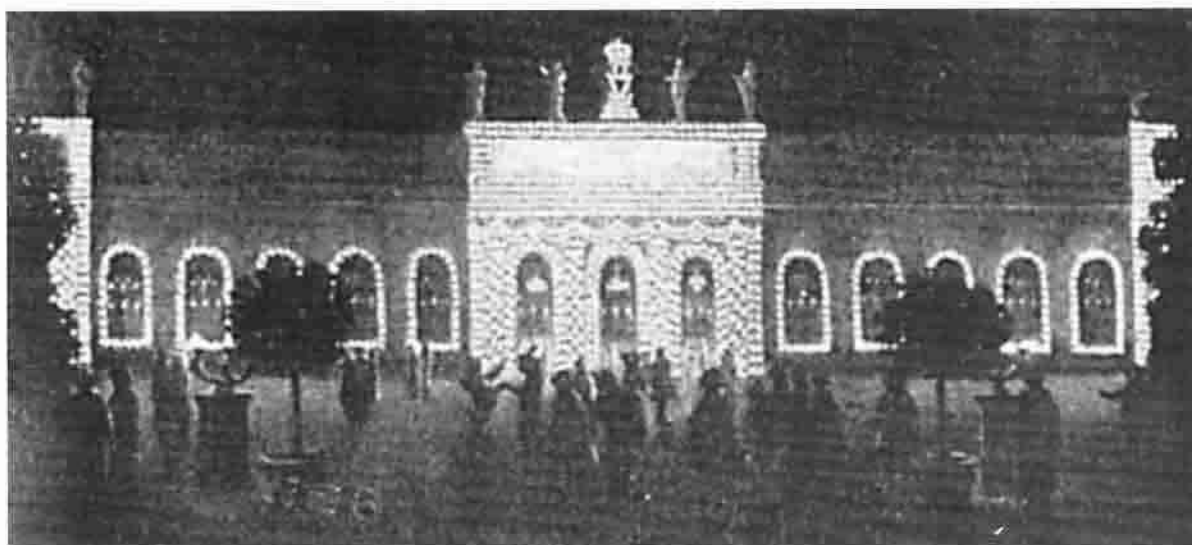
ske anmärka att de i det lilla avspeglade något av de förändringar som pågick i världen och i vårt eget samhälle. I Stockholm hade sålunda något som kom att kallas *vauxhall* blivit inrättat i den kungliga trädgård som - från slottet räknat - var och är belägen på andra sidan Norrström, bortom nuvarande operahuset och Gustav Adolfs torg:

Med Höga Wederbörandes tillstånd blifwer alla Torsdagar och Söndags eftermiddagar ifrån kl. 5 till 9, uti Kongs-Trädgårdens Orangeri Concert för Blås-Instrumenter, samt Dans-musique för dem af Respective Allmänheten, som däraf wilja profitera ...

Detta hade Dagligt Allehanda att meddela den 23 juli 1793. Allmänheten var alltså inbjuden till den kungliga parken, åtminstone till den norra delen, där orangeribyggnaden låg, och där kunde man nu lustvandrade under träden, lyssna till musiken, dansa och avnjuta de maträtter som där serverades - det fanns nämligen *rum att spisa uti*. Och inträdet var så billigt att de flesta hade råd: tolv skilling biljetten för *Cavalierer* och gratis för *Fruentimmer*. Musiker från *Kgl. Swea Lif-Gardet* medverkade, och den ekonomiska behållningen användes för att understödja livgardets barnhus. Besökarna behövde inte hålla så styvt på ståndsskillnader och etikettsregler. De som var rädda att hamna i 'mindre gott sällskap' gick till andra, elegantare och dyrare etablissemang. Orangeribyggnaden fanns för övrigt kvar fram till 1852, då den revs.

Något av de franska, revolutionära jämlik-

"Illuminationsfest" vid Orangeribyggnaden i Kungsträdgården i Stockholm. Målning av Pehr Hilleström 1791 (beskuren). Observera Gustav III:s namnchiffer på taket.

hetsidéerna kan tyckas avspegla sig i denna folkparkens föregångare, men namnet 'vauxhall' och förebilden till alla de vauxhallar som inrättades i Europa och Amerika fanns i England, där medelklassen skaffat sig en stark ställning utan att göra politisk revolution. Och denna förebild var den storslagna, oförläkneliga, berömda och för alla samhällsklasser tillgängliga *Vauxhall Park* i London, vid södra stranden av Themsen.

I Stockholms Posten offentliggjordes år 1796 en visa, skriven av *Anna Maria Lenngren*. Den heter *Vauxhallen* och är en både satirisk och målade skildring av vad som pågick i Kungsträdgårdens orangeri under sommarens dansställningar. (Det förefaller sannolikt att man vintertid använde orangeriet till dess egentliga ändamål: att förvara ömtåliga växter i.) I en fotnot uttrycker hon den förhoppningen att ingen skall ta illa upp av den skämtsamma tonen. Det har inte varit hennes avsikt att därigenom förlöjliga en inrättning, som tillskyndar *Stadens invånare ett oskyldigt nöje och tillika främjar ett gagneligt ändamål*, försäkras hon. Vi som i dag läser dikten och låter den tala till vår fantasi hade kanske önskat oss en mer ingående skildring av musiken och dansen, men sådant skymtar bara hastigt förbi som en *dråplig quadrille* och en herre *med sprattlande vador*. Men den svettiga atmosfären, det fallande mörkret, folkvimlet, trängseln, matoset, parfymdoften, pratet och sorlet, kläderna, frisyrerna – allt detta får vi tydliga intryck av. Vi skymtar både 'drängar' och ordensprydda herrar. Många av de danslystna unga fröknarna har med sig äldre, kvinnliga släktingar som övervakare: gummor med höga, urmodiga håruppsättningar eller *konkaronger*. De *vestaler*, tempelprästinor, som ironiskt omnämns står nog i kärleksgudinnans tjänst och har inga sådana redliga gummor med sig till att vaka över derasandel. De ankommande balgästerna blir noggrant granskade genom lornjetten och kommenterade med ironi eller smickrande beundran – med både *malice* och *fleurette*. Man anar en tävlan i att se bra ut och göra ett gott intryck. Parfym, *musc* och *pomador*, används flitigt, damernas klänningar stadgas och spänns ut på strategiskt valda ställen med ställningar av *karkas*, överspunnen metalltråd. Kinderna har sminkats röda med extrakt av vildsaffran, *safflor*. Alla herrar är inte så duktiga dansörer utan längtar ut till en pris snus eller in i schweizeriet till en sup eller till *spisquarteret*

för att avnjuta en *kortlett* med tillbehör. Och efter att åskådligt ha skildrat eller antytt allt detta ger oss *Anna Maria Lenngren* en liten tänkvärd sensmoral – vauxhallen kan ses som en bild av livet självt:

*Vauxhallen börjas, min bror,
Mängden är talrik och stor,
Fladdrande lockar,
Mångfärgade vippor,
Fröknar i flockar,
Vestaler i knippor,
Jämnlighet, qualm och musik,
Glacer, förkylning, hektik,
Frillor och fruar och fri republik.*

*Friheten bor i land:
Drängar bland stjernor och band –
Hvila och vandring
Och små reflexioner,
Bifall och klandring
På drägt och personer,
Gummor i styf konkarong,
Döttrar i längtan och tvång:
Skall då den balen ej börjas en gång?*

*Stadna min vän, om du vill;
Se hvilken dråplig quadrille!
Se den Seigneuren
Med sprattlande vador,
Känn den odeuren
Af musc och pomador;
Väpna ditt öga med glas,
Se hvad den nymfen har grace,
Kinder af safflor och barm af karkas.*

*Himmel nu mörknar vår sall!
Skumrasket skymmer vår bal;
Knuffar och hinder,
Malice och fleurette;
Flottiga kinder
Och os af kortletter;
Äntlig et månsken av ljus,
Kackling och buller och sus,
Ledsnad, utdunstning, behof utaf snus.*

*Trängseln nu gör mig förtärd. –
Vauxhall! Du liknar vår värld;
Mänskjan der fiker
Och svettas otroligt;
Väsnas och skriker
Och tror sig ha roligt;
Tråkar i stoj och besvär,
Knotar, fronderar och svär,
Men ej dess mindre så gerna är der.*

Kungsträdgården var först en nyttoträdgård,

som hörde till slottet, en *konungens kålgård*. Sedan blev det en barockpark med gångar och häckar i fantastiska mönster, avbildad både norrifrån och söderifrån i *Svecia antiqua et hodierna*. Under Karl Johans tid blev den till Karl XIII:s torg, till stor del en väldig grusplan för truppmönstring och militärparader – och sedan blev den park igen. Under slutet av 1700-talet öppnades trädgården för allmänheten. Anna Maria Lenngren har gjort ståndsutjämnningen till ett huvudtema i sin dikt, men hur demokratiskt var det egentligen? Fanns trädgårdsmuren kvar? Stod skiltvakten ännu vid grinden och såg till att inget patrask slank in? Jag överlämnar dessa frågor till den som vill fördjupa sig i ämnet.

Ett par årtionden tidigare hade Carl Michael Bellman skildrat Kungsträdgården i sin Fredmans epistel nummer 37: *Mollberg, stå stilla, stå stilla vid grind ...* Korpralen Mollberg, uniformerad med vita damasker, karpus, svart halsduk och stångpiska går med avmätta steg på trädgårdsgångarna eller står på post vid grinden. Där innanför anar man underbara ting: *sammanvridna hvalf, blompottor och stoder, neglikor, pioner*. Buxbomshäckar och fontäner skymtar, dyrbart klädda damer och en trädgårdsmästare som krusar sandgångarna. Det turkiska sändebudet kommer i sin gyllene kaross, riksråd, livgardets musikanter, skyldrande soldater. Vid Strömmen avtecknar sig den dystra Arsenalen, den som en gång varit det delagardieska lustslottet Makalös (väl synligt på en av Kungsträdgårdsbilderna i *Suecia antiqua*), men som efter Karl XI:s reduktion indragits till kronan och berövats all sin forna prakt. Under Anna Maria Lenngrens tid blev det dramatisk teater, och så brann det ner 1835. I Bellmans skildring är Kungsträdgården en kunglig och aristokratisk park, där alla obehöriga blir avvisade av den krigiske Mollberg, där han står vid grinden *rödblommig och trind, lång och högbröstad, breder i truten*.

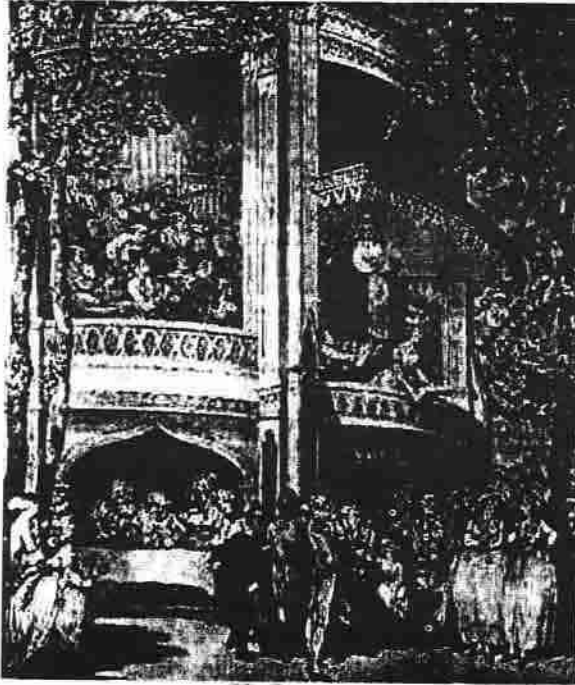
Vauxhall är ett modeord som levde en tid och försvann. I Anna Maria Lenngrens språkbruk tycks det betyda inte bara en bestämd lokal utan också en 'bal' eller 'danstillställning för allmänheten': *Vauxhallen börjas, min bror ...* I hennes fabel *Björndansen* är det björnen som dansar *på en vauxhall ibland djuren*. Men ordet används vanligen om en viss typ av förlusteparker, dit alla var välkomna, och där man kunde ströva omkring i lampsken, dansa, lyssna till musik, beundra fontäner, fyrverkerier

Anna Maria Lenngren

och andra spektakler. Runt om i Europa och Amerika uppstod sådana inrättningar, i vårt land både i Stockholm och Göteborg. Det berömda Tivoli i Köpenhamn, anlagt 1843, betecknades i början som just en vauxhall. Förebilden var den berömda *Vauxhall Park* i London. Den anlades under 1600-talet som en plats för lustvandring och vederkvickelse och gick under namnet *Spring Gardens*. Området tillhörde under förra delen av 1200-talet den normandiske riddaren *Falke* (stavningen varierar) *av Bréauté*. Där byggde han sin herrgård, *Falkes Hall*. Betydligt senare ägdes granngodset av en kvinnlig släkting till riddaren, en viss *madame de Vaux*. När man under tidens gång hade fått tillfälle att röra ihop detta, blev resultatet *Vauxhall*. Ordet lever kvar som namn på en järnvägsstation och en bro och ett bilmärke – en bil som till att börja med tillverkades i London. Under senare delen av 1800-talet sveptes den berömda parken in i kolröken från järnvägen, storstadsbebyggelsen trängde in, och så var det slut på härligheten.

Det var 1732, då parken nyöppnade under namn av *Vauxhall Park* som storhetstiden började. Här fanns promenadstråk, belysta av tusentals oljelampor, en egendomligt formad musikestrad med orgel och plats för många musikanter, en praktfullt smyckad dansrotunda, kolonnader, teater, fontäner, stånd för matservering, spännande platser som ett åttkantigt

Vauxhall Gardens i London. Teckning av den engelske karikatyrtecknaren Thomas Rowlandson 1784 (detalj).

tempel, eremitens boning, smugglarnas grotta, en kinesisk park samt statyer av Milton och Händel. Vem som helst, som kunde betala den billiga inträdesavgiften, kunde komma och beundra allt detta. Ofta kom kungligheter och andra förnäma, och det drog stor publik. Och det var goda artister som uppträdde; bland de mera kända kan nämnas Johann Christian Bach, hans berömde elev Wolfgang Amadeus Mozart, och framför allt Georg Friedrich Händel. Berömt är det tillfälle, i april 1749, då denne med en hundramannaorkester repeterade sin kungliga fyrverkerimusik i parken.

Vauxhallen i Stockholm var förstas i mindre skala men omtyckt och livligt besökt. Kanske dansade fru Lenngren själv i orangeriets danssal till kända Stockholmsmusikanter spel. Dikten Vauxhallen är dansant i rytmen, men den går både i tretakt och jämn takt. Detta har hennes vän och ingifte släkting, *Olof Åhlström*, organist i Jakobs kyrka alldeles intill, tagit fasta på – för han har faktiskt tonsatt den här dikten för sångstämma och klaver, och i hans tonsättning hör man både menuett och kadrilj!

BERNT OLSSON

Noterna är hämtade ur Joh. Gabr. Carléns utgåva av Anna Maria Lenngrens Samlade Dikter, Malmö 1928.

Vauxhallen.

Allegretto quasi Andante.

Åhlström.

Vauxhallen börjas, min bror! Mängden är tal-rik och stor:

Fladdran-de loc-kar, Mångfär--ga--de vip-por, Fröknar i

flockar, Vesta-leri knippor, Jäm-lik-het, kvalm och musik,

Gla-cer, för-kylning, hektik, Fril-lor och fru--ar och

fri re-publik, Fril-lor och fru-ar och fri republik!

Om VÄXTVÄRK och dess följder...

Henry Sjöberg

Det är naturligtvis mycket som kan gå snett i en växande folkrörelse. Man kan kanske klassificera det som växtvärk. Folkdansrörelsen idag är ett bra exempel på detta problem. Jag får ibland en känsla av att växtprocessen är så arbetsam att man inte hinner hålla ordning på alla grenar i det stora trädet.

Orsak och verkan är alltid svåra att diskutera. Om jag nu säger att i den växande folkdansrörelsens spår har följt ett vaknande intresse för den svenska allmogekulturen så är det underförstått att det lika gärna kan vara tvärtom.

Men det jag vill ta upp till diskussion här är inte företeelsernas inbördes rangordning utan snarare några specifika företeelser som jag funderat över.

Det första är detta: håller vi på att skapa en ny *grön bok* av våra danser upptecknade under de senaste decennierna?

Mycket talar för detta. De som gjort detta uppteckningsarbete är, hoppas jag, väl medvetna om att det de återgivit är t.ex. ett sätt att dansa från en ort. Ett exempel! 1925 filmades sättet att dansa i Leksand, det som kallas *Leksandslåten*. Om man strikt från filmen skulle göra beskrivningar så skulle det bli lika många beskrivningar som det förekommer dansare i filmen d.v.s. 8-10 st.

Ett annat exempel. Det har tecknats upp polska från Boda. Polskevarianten står också under den benämningen. Men ute i landet får dansen beteckningen Bodapolska. Jag hoppas nji förstår skillnaden. Från att ha varit en variant av polska efter en (eller flera) meddelare från Boda har varianten het plötsligt blivit det enda sättet att dansa polska från Boda. Det kan väl inte vara meningen med hela uppteckningsarbetet.

Problematiken ligger till en del hos upptecknarna som inte klart sagt ifrån att det från respektive ort finns mer än ett sätt att dansa polska. Men det största felet ligger naturligtvis i själva trädningen d.v.s. överförandet av varianten till hugade spekulanter. I själva överförandet ligger en stilisering- och likriktningsfaktor som är svår att komma åt. Jag tror inte att vi kan göra någonting åt det för närvarande utan enbart acceptera och vara medvetna om att dessa faktorer spelar in. En sak kan vi emellertid göra omedelbart. Vi kan döpa om danserna. Istället för att kalla en dans t.ex. Bodapolska så kan vi nämna den på det rätta sättet. Helst då t.ex. polska efter Anders Andersson från Boda. Då uppstår inte någon tvekan om vad det är frågan om.

Det här för mig egentligen raskt över till nästa punkt att behandla. De som lärt sig dans direkt efter en traditionsbärare dansar dansen i sekundär traditon. Varför sekundär frågar du då. Jo, för att man skall kunna återuppleva dansen i direkt tradition fordras att man lär sig den i dess rätta miljö, alltså där dansen använts. Det här kan ske i några specifika fall i vårt land idag. Ett exempel är kadriljdansarna från Fälleberga i Skåne. Gruppen förändras så sakteliga genom att de äldsta inte orkar dansa med och nya kommer in istället. Men dansen utföres huvudsakligen i samma miljö d.v.s. den hembygdsgård där dansarna under många årtionden träffats och dansat. Gruppen har försökt gå ut till andra grupper och förmedla sin dans, men det har inte utfallit speciellt bra. Dansarna känner sig osäkra i den främmande miljön och dessutom kommer ett nytt element in. Människor frågar plötsligt vad de gör. Oftast vet de inte det

eftersom efter hur de känner sig. Det betyder med andra ord att dansen är något olika varje gång.

Ramarna finns naturligtvis men sättet att agera ändras. Men när de skall direkt lära ut dansen så blir dansarna osäkra kanske framförallt för den påtvingade exakthetens skull. Men åter till det som skulle behandlas.

Om vi nu är medvetna om att det vi återger dansmässigt inte är en direkt tradition så inser vi säkert också att den tolkning vi gör kan diskuteras. Det betyder att vi skall lära oss skilja på dokumentation och tradering. Med vanligt språk betyder detta att det vi tecknar upp skall vi (naturligtvis) behålla i sin naturliga dräkt, men det vi lär ut skall vara en tolkning av grundmaterialet där vi tar hänsyn till den förändring som skett sedan dansen användes i tradition. Det kan vara förändringar i musiken, alltså kan vi inte få exakt den musik som man en gång använde. Det kan bestå i att vi som använder danserna idag inte tillhör samma yrkeskategori med allt som därtill hör med mindre muskelmassa, eller mjukare och lydigare kroppar genom den ständiga träningen. Allt detta och mer därtill bör vi ta hänsyn till när vi tolkar danserna. Det viktigaste är alltså att vi dansar och fungerar till den musik vi får samt i den miljö där vi använder danserna. Om vi alltså tillåter oss större frihet när vi tar upp våra danser så kanske vi kan få det vi alla hoppas på – ett nytt underbart *gammaldansande* i vårt land.....

Publ. SÖRMLANDSLÅTEN 2/1977

Lussesång och Staffansång.

Christina Frohm

Alla har vi väl upplevt ett Luciatåg. Antingen har man medverkat och känt spänningen stiga i den tidiga morgonen, glittret stickas i svettig panna, struten trilskas och verserna varit som bortblåsta ur minnet. Eller som åhörare har man mått gott i kaffe och pepparkaksångor, kanske också skruvat på sig vid pinsamheter eller fällt en tår över skönsång och bedårande barn. Medverkande vid ett Luciatåg är i dag i förskolans, skolans och föreningslivet fastställda figurer. Där ska ljusdrottningen finnas – en eller flera. Hon uppvaktas av tärnor, stjärngossar, tomtenissar och ofta även av tre pepparkaxgubbar. Det är härligt och tryggt med traditioner och det är en oerhörd styrka att dessa är bevarade in i våra dagars skolor. Omfattningen på arrangemangen kan växla från den lilla förskolan med kronorna på svaj och tärnljuset i munnen till Adolf Fredriks musikklassers oerhört påkostade föreställningar i Globen.

Att vårt sätt att fira Lucia i dagens skolmiljö går tillbaka så långt som till medeltiden är föga känt.

Jag citerar ur "Skolan och djäknarna" av Hilding Celander.

"Sången intog ju utomordentligt framskjuten plats i gångna tiders skolliv. Det berodde väl framför allt på rent praktiska skäl. Sången gav helt enkelt levebröd åt de fattiga djäknarna: sång i kyrkan, vid begravningar och bröllop, vid gillen och fester i slottssalar och borgarstugor eller i bondstugorna vid feriernas sockengång. Mer eller mindre frivilliga gåvor gav då lön för mödan. Sången gav nyckeln till husmoderns matbod och husfaderns kassaskrin. Men låt oss inte heller underskatta den sinnets befrielse och lyftning som sången skänkte de unga sångarna själva. När vardagens tryck var hårt så spändes fjädern därav till så mycket kraftigare utslag av befriad livslust när tillfälle gavs. Om det livet i medeltidens svenska katedralskolor vet man nästan ingenting, men man kan tryggt utgå ifrån att den katolska kyrkans fasta ordning satte samma prägel på det medeltida skollivet här som i övriga Europa. Trots kristendomens asketiska karaktär hade dess företrädare också ett vaket sinne för festens oumbärlighet för folket i gemen. Inte heller de mest profana uttrycken för festglädjen, som dansen och

dryckesseden, var främmande ens för klostrens invånare. Allt detta kom också till uttryck i skolornas liv. På en helgonfest i en skola kunde det gå till på följande sätt:

Alla samlades hos rektor och kläddes i vita kläder med kransar på huvudet och målade käppar i händerna. Deras föräldrar var närvarande. En äldre skoldjäkne skulle representera en biskop med spira i hand samt en av papper målad biskopsmössa.

I de latinska skolsångerna återfinns man uttryck för den ljusa festliga sidan av det gammalsvenska skollivet framför allt vid julen när djäknar och lärare förlossades ur skolsalens och vintermörkets tvång. De kretsar kring två poler: fruktan och tuktan å ena sidan och lössläppt festglädje å den andra.

SKOLBARNS SKARA, RÖSTER KLARA

O scholares, voce pares

1582: LXVI
1625: LXXXI

74
1. Skol-barns ska-ra, röe-ter kla-ra stäm nu upp med mig i
O Scho-la-res, vo-ce pa-res, Jam me-cum con-ci-ni-

sång. Här i ring-en sör-jer ing-en när vi dan-sar bort allt
te. Et cho-re-am ju-bi-le-am Sem-per me-cum du-ci-

tvång. Fest-ljus brin-ner, fjär-ran svin-ner lär-doms-mö-dans sla-vo-
te, Jam ad fe-stum mo-dò mae-stum Ser-vi-tu-tis stu-di-

ri. Triv-sel kæn-ner al-la vän-ner på vår fest så ys-tort fri.
i. No-ster cae-tus spe-ret lae-tus No-bi-lis con-vi-vi-i.

3. Lycklig lär man läxan när man
inte får den bultad in
och ej heller lärarn smäller
blånader i risat skinn.
Alltså nöjda må vi fröjda
oss i skolkamraters lag.
Ack om bara vi fick vara
ständigt glada som i dag!

3. Felix ludus in quo nudus
Scholaris verberibus.
Non succumbit, nec decumbit
Magistri livoribus.
Ergo gaude, plaude, laude,
Concio scholarium:
O si tale, tale, tale
Semper esset gaudium!

Skolungdomens fröjder kulminerades aftonen före Luciadagen den 13 december då enligt gällande skolordning ungdomen hemför-

lovades till julferien. Festens glans utgjordes av en storartad illumination samt av den därmed förenade tunnbandsdansen som utfördes under avsjungande av latinska hymner. Festen krävde långvarig förberedelse med inlärandet av dessa sånger vartill både de vanliga sångtimmarna och lediga stunder användes. Den närmaste omsorgen dagarna före festen gällde för var och en anskaffandet av tre alnar långa och smala tunnband. Dagen före festen var skollov för skolrummets skurning och beströende med enris. Gossarna medförde var och en två eller tre talgljus samt några skillingar som skulle användas till tyska äpplen till traktering. Det storfrämmande man väntade till festen var främst mödrar och systrar samt andra fruntimmer från staden. Klockan slår fem och människorna börjar strömma in. Inom kort är skolrummet fullt och blott mitten av golvet är fri. Där står redan flertalet gossar i en avlång rundel med sina tunnband mellan sig. Nu inträder gamle rektorn i högtidsdräkt och med festmin och uppställer gossarna på golvet i två rader så att de som stå mot varandra med vardera handen hålla var sin ända av halvågen. Meningen med dansen är att i en takt som sången anger träda in under detta valv och åter ut därifrån i motsatta ändan. Om någon oordning inträffar är rektorn genast färdig att ställa saken tillrätta. Då ställer sig gubben själv i ledet för att genom sitt deltagande liva upp dansen. Nu börjar i långsam psalmtakt den bekanta julsången.

Nu är det tid att sångarna får vila sina strupar och dansöerna sina ben. En ungersven går omkring med äppelbrickan till respektive damer. Men den unga skaran på golvet börjar stampa av otålighet. Den ena sången avlöser sålunda den andra och slutligen då tiden är långt framskriden kommer älsklingsången som i livliga drag och hastigt tempo skildrar skollivets fröjder och smärtor icke utan en och annan släng åt lärarna. Skolsångerna hör genomgående till *Piæ cantiones* den berömda skolsångbok vars första upplaga utgavs i Greifswald 1582.”

Inspirerad av dessa skildringar och andra började jag tillsammans med några kollegor att planera inför ”Lussesång och Staffansgång” – ett folkligt julspel med Kulturskolans elever mitt i betongförorten.

Scen vid scen byggdes upp med dansare i linneskjortor som gjorde spännande rörelsemönster med bågar. Svenska översättningar av texter som kunde verka nog så svåra övades in till melodierna från 1500-talet. Flera av de sörmländska Staffanssångerna satt snart fast i minnet hos de unga aktörerna, sången om de tolv julgåvorna med de kumulativa verserna likaså. Svartklädd och sotig kunde sen Judas agera bland publiken, tigga och skrämja slag på somliga. En Lucia ville vi ändå ha med och hon fick göra entré, ensam i vacker särk med levande ljus i kronan, till tonerna av *Saraband* av G F Händel. Väl framme på scenen väl synlig för publiken omgavs hon av tärnor som runt henne dansade en ”armbågsdans”. Inspiration till denna hade jag fått från en skildring av Carl von Linné. Han beskriver denna dans från ett julkalas där kvinnornas lintygsärmar fladdrar som ”låterskenet”

en dialektal benämning på norrskenet. Tärnornas särkar kompletterades med ärmar av tunna olikfärgade tyger och upplevelsen var total för medverkande flickor i mellanstadieåldern. På detta sätt kunde ett spektakel i juletid anordnas med både okända och kända element för elever och publik. Jag vill varmt rekommendera alla och envar som vill variera ett Luciafirande att prova.

En kväll med Yngves ättlingar

Los Tantos Bastantos, Totte Hultmans, Lundgrens Lager, Fredmans Kapell ... och lika många band därtill stod för dansmusiken på Yngve Andersson-träffen i Södertälje.

Träffen är efterföljaren till den lilla rara Anders Andersson-stämman som Lästringe Låtar under en lång följd av år arrangerade i Folkets Park i Lästringe. Allt har sin tid, och förra året fick det för första gången i stället bli en inomhusträff mitt inne i Södertälje, lite längre fram på höstkanten.

Lästringe Låtar inbjöd både till eftermiddagskurser och till danskväll. Spelkursen lockade ett antal deltagare, medan danskursen i hamburgska fick ställas in på grund av för få anmälningar. Tråkigt nog, för polskedans intresserar egentligen många människor idag. Problemet är bara, i Södertälje liksom överallt, att få de polskesugna att hitta till de få tillfällen som finns att prova på att dansa polska.

På kvällen saknades i varje fall inte dansare, utan det utmärkta dansgolvet i SIF-huset fylldes alldeles lagom både i gammaldans och slängpolska.

Tidigt på kvällen spelade ett gäng riktiga gamla godingar – Los Tantos Bastantos, ett kärt inslag på stämmor och träffar i svunnen tid. De påstod sig inte ha spelat tillsammans på fyra år, med träffats kvällen innan, repat och ätit – förstås. 85 kg är minimum för att kvala in i gänget. Dansant så det räcker när Anna Widell, Lisa Hellsten, Lotta Franzén och Lena Wester spelar eller kommer loss i stämsång.

Desto nyare som dansspelmän var kvällens sista band, Fredmans Kapell. De har rötterna i Södertälje kulturskola hos Ingvar Andersson. Även om de alla tre är rutinerade musikanter, så var detta faktiskt bara tredje gången de spelade till dans.

Susanne Fred - fiol, Petter Wickman – kontrabas och Daniel Nilsson – ackordion sänker lätt medelåldern på tillställningar där de uppenbarar sig. Den interna medelåldern inom bandet är 23 år, så dem ser vi fram emot att få dansa till i många år framöver. Fredmans? En korsning av två efternamn i gänget, samt en stor kärlek till Bellman och Fredmans epistlar! Träffen var lyckad, ett riktigt välfungerande danshus, helt enkelt. ”Kanske skulle vi våga oss på två gånger om året ...” summerade en försiktig men nöjd Ulf Lundgren.

/Anita Hedlund/text och foto/

Fredmans Kapell

Los Tantos Bastantos

Gnestastämman

Lördag 5 februari 2005 kl.12.30

Elektron, Gnesta

Välkomna till den 21:e spelmansstämman i Gnesta

Kurser:

10.00-12.30

Danskurs: Pols för dej som vill komma vidare (B-salen)

Kursledare: Anton Schneider

Musik: **Gnesta Spelmän**

10.00-12.30

Låtspelskurs (C-salen)

Kursledare: Patrik Andersson

Några års spelvana är önskvärd

Obs. Anmälan till kurserna före 1 februari! Avgift till samtliga kurser är 100:- (bet. i entrén)

12.30

Musikskolan spelar

13.00

Viskompaniet med Eva Tjörnebo, sång och spel av högsta klass

14.00-17.00

Spelstämma i filmsalen

Allspelslåtar: Lästringe gånglåt, Lillpolska, Polka ef. Oskar i

Bogsta, Hummelkärrsvalsen, Frustunamarschen

Föranmälan till scenspel: 0158-10304, 0158-20542

14.00-15.00

Danslekar för barn med Åsa Englund i C-salen

15.00-16.00

Visstuga med Eva Tjörnebo i C-salen

16.00-17.00

Polskeakut med Olle Olsson i C-salen för nybörjare

17.00-18.00

Enkla danser under ledning av Olle Olssons i B-salen

18.00-23.00

Dans i B-salen

Mat och kaffeservering sköts av Gnesta Waldorfskola

Entré: 60:- spelmän och barn under 15 gratis

Information, föränmälan till scenspel och kurser och dansspel:

Sten Eriksson

0158-10304 Sören Gustafsson 0158-20542

Ingemar Skoglund

08-550 97320

Arr: Spelmanslaget Nyckelknippan, Bygdens Blandning, Gåsinge-Dillnäs Dansgille och Södermanlands Spelmansförbund

Odén Christer
Täppstigen 3
645 91 Strängnäs

BFöreningsbrev

**SÖDERMANLANDS
SPELMANSFÖRBUND**

Johansvägen 16
151 39 SÖDERTÄLJE

Svenska Låtar, Södermanland

Vår landskapsdel av det klassiska storverket
Faksimil av originalutgåvan från 1935
Pris 50:-

A G Rosenberg, 420 Svenska Danspolkor

från Södermanland och andra landskap.
Faksimil efter utgåvor från 1876.1882
Pris 70:-

Sörmländska visor del I, II, III

Visor för praktiskt bruk från den sörmländska
traditionen. 30-tal visor i varje del.
Pris 20:-/st kassett 50:-/st

A P Andersson

75 låtar och visor från Södermanland och
Närke uppt. 1880 av skolläraren i V:a
Vingåker, August Petters Andersson
Pris 60:-

August Karlssons låtar

49 låtar från södra Uppland och norra
Sörmland som August Karlsson spelade dem.
Pris 50:-

"Brittsommar"

Gammal dansmusik i visa och folkton
King Edwards Kwartett
Pris 140:- CD

Munväder

Gabrielsson, Nordlinder, Hammarberg
-riksspelmän på munspel
Pris 140:- CD

50 Sörmlandslåtar för två fioler

Utgiven till minne av Olof Andersson.
Arrangerade av O A
Pris 50:-

Sörmländska Brudmarscher

I arrangemang för orgel
Pris 40:-

Folkmusik från norra Södermanland

K P Leffler 1899-1900
Pris 75:-

HJULÅKERS SPELMÄN

Spelmansmusik Från Sörmland och Uppland
Pris 100:- CD

LEIF BILLYZ

Svenska Låtar
Pris 160:- CD

BRODÉNS KAPELL

Spelmansmusik från norra Sörmland
Pris 100:- CD

LÄSTRINGE LÅTAR

Slängpolkor, hamburskor och annat dansbart
och lättlyssnat från Sörmland
Pris 140:- C

C A Lindblom

97 låtar hämtade ur två spelmansböcker från
1853 och 1856 med historik om spelmannen
Carl August Lindblom.
Pris 50:-

Sörmländska allspelslåtar I o II

Kassett 20:- häfte I, häfte II endast noter
Pris 20:-/st

I den sköna Vingåkersbygden

Folkmusik från Vingåker med Simmings,
Anita Hedlund och Christina Frohm
Pris 30:- kassett

Välkommen till världen

Visor och ramsor för små och stora barn från
den sörmländska traditionen med våra bästa
vissångare.
Pris 30:- kassett

MALMABYGDENS B-LAG

Till dans
Pris 140:- CD

Mina 80 år som spelman 1916-1996

Axel Andersson, minnesbok
Pris 160:-

Ring din beställning till Torsten Gau, tel. 016 -42 00 70 eller skriv till honom på adress
Mestavägen 1A, 632 36 Eskilstuna, så får du ett paket med faktura på posten. Porto till-
kommer på angivna priser.